

Орлов Юрій Володимирович,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

УДК 343.23

ПОЛІТИКО-ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Стаття присвячена дослідженню політико-економічних криміногенних факторів. Надається характеристика кримінологічно значущим проблемам становлення державної ідеології у галузі економічного розвитку, а також окремим криміногенним аспектам правового регулювання діяльності Національного банку України. Пропонуються шляхи концептуалізації та систематизації протидії політико-економічним факторам злочинності.

Ключові слова: політика, економіка, ідеологія, злочинність, детермінація.

Статья посвящена исследованию политико-экономических криминальных факторов. Дается характеристика криминологически значимым проблемам становления государственной идеологии в сфере экономического развития, а также отдельным криминальным аспектам правового регулирования деятельности Национального банка Украины. Предлагаются пути концептуализации и систематизации противодействия политико-экономическим факторам преступности.

Ключевые слова: политика, экономика, идеология, преступность, детерминация.

The article is devoted to research of political-economic criminogenic factors. It has given the description of criminological meaningfully problems of becoming of state ideology in the sphere of economic development, and also to the separate criminogenic aspects of the legal adjusting of activity of the National bank of Ukraine. The ways of conception and systematization of counteraction to the political-economic factors of criminality are offered.

Key words: politics, economy, ideology, criminality, determination.

Сучасна злочинність в Україні характеризується своїм переважно корисливим характером. Лише частка загальнокримінальних корисливих злочинів складає близько 67-72 % у структурі загальної злочинності щорічно протягом останніх десяти років. Якщо ж до цієї суми додати частку корисливої злочинності економічної спрямованості (в тому числі й у сфері службової діяльності), злочинів проти довкілля, пов'язані з незаконним привласненням чи використанням об'єктів природи, злочини, пов'язані зі збутом наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, а також вогнепальної зброї, низку інших злочинів, об'єднаних корисливим мотивом, то виявляється, що біля 95 % всіх злочинів в Україні мають саме корисливий характер. Ця теза підтверджує доволі відоме в науці кримінології положення щодо примату соціально-економічних факторів в детермінаційному комплексі вітчизняної злочинності, що зумовлено особливостями

перехідного періоду, фундаментальною трансформацією (а в що-до низки параметрів – просто з деструкцією) системи та ідеології господарювання та рядом інших чинників. У зв'язку з цим у фокус кримінологічного дослідження потрапляють проблеми організації управління в сфері економічних відносин. Останні виявляють себе: а) у несформованості ідеології державного управління економікою; б) у підтриманні залежності вітчизняної економічної системи від зарубіжних джерел управлінського впливу (засобами поглиблення фінансової заборгованості в іноземній валюті), цілі якого не співпадають з національними інтересами прогресивного соціального розвитку, відновлення економічного зростання, зниження суспільної небезпечності злочинності.

Політико-кримінологічні проблеми протидії злочинності в тій чи іншій мірі висвітлювались у працях таких вчених, як В. М. Бурлаков, Я. І. Гілінський, В. О. Глушков, П. А. Кабанов, В. В. Лунєєв, А. Л. Сморгунова, А. М. Черниш, В. І. Шакуна, Д. А. Шестаков та деяких інших. Проте, цей напрямок дослідження перебуває ще на початковому етапі. Найвні напрацювання хоча і є вагомими, однак не вирізняється доктринальною єдністю, є подекуди предметно розробленими, а політично-економічний блок проблем криміногенної детермінації в цілому не був окремим предметом наукового пошуку. У сукупності наведені обставини обумовлюють актуальність теми цієї статті.

Метою статті є надання характеристики основним політико-економічним факторам злочинності в Україні в контексті наукового супроводження загальносоціального рівня кримінально-превентивної діяльності.

Відсутність державної ідеології як системи світоглядно-орієнтуючих позицій, що визначають стратегію державного розвитку в цілому та окремих сферах, зокрема, є суттєвим фактором неефективності управління в економіці. В якості еталонних моделей економічного поступу в наукових працях прийнято вважати чи-то неоліберальну концепцію американського монетаризму з мініміалізацією участі держави в господарських процесах й утвердженням вільного ринку [1; 2 та ін.], чи-то засновану на кейнсіанській, неінституціоналістській, ендогенній методології концепцію державного регулювання економіки в межах ринкового її типу [3; 4; 5 та ін.]. На публічно-програмному ж рівні у вітчизняному правовому просторі фігурує такий документ як «Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізацій них викликів», який визначає ключові напрямки та засади системного розвитку нашої країни з урахуванням економічної, політичної, інтелектуальної, технологічної перспективи. Аналіз зазначеної Стратегії дозволяє стверджувати, що її розроб-

ники, піддаючи нищівній критиці неоліберальне реформаторське минуле нашої країни [6, с. 155, 175], стоять на позиціях інноваційно-інвестиційної моделі економічного зростання, яка є специфічним різновидом концепції неоінституціоналізму, що ґрунтується на переорієнтуванні економічних відносин з фінансово-посередницьких на наукоємні, технологічні.

Визнаючи в цілому високий рівень наукової обґрунтованості означеної Стратегії, слід все ж визнати, що вона спирається на ринкові механізми трансформації економічного середовища. Разом з тим, серед низки європейських, американських вчених-економістів, соціологів, політологів, юристів, кримінологів останнім часом стверджується переконання у неефективності ліберально-демократичного способу організації ринкового господарювання в принципі, що зумовлено такими іманентними, незмінними його супутниками, як всезростаючий рівень безробіття (по мірі автоматизації виробництва, запровадження новітніх технологій), вкрай нераціональне використання природних ресурсів (за рахунок запровадження виробничої тактики «запланованих дефектів» й стимулювання рівня споживання), тіньова економіка, колосальний дисбаланс в розподілі матеріальних благ, як наслідок – відсутність доступу більшості населення до засобів виробництва, недоступність вищої освіти для значної кількості людей¹, зниження соціальних витрат, підвищений рівень злочинності тощо. Одним з найбільш популярних гасел акцій протесту, що прокотилися в 2009-2012 роках низкою країн світу (Греція, Іспанія, Італія, Португалія, США, Франція та ін.) та яке наочно відображає концептуально хибний шлях обраного вектору економічного розвитку, було наступного змісту: «Capitalism isn't working. Another world is possible» (в пер. з англ. – капіталізм не працює, інший світ – можливий). Вже сьогоднішня практика економічного життя в розвинутих країнах – зазначають В. М. Кирилов та С. С. Мкртчян – засвідчує, що йдуть процеси відходу від

¹ Відсутність загального рівного доступу до якісної (сучасної) вищої освіти серед населення переважної більшості держав практично нівелює демократичний політичний режим як такий. Очевидно, що нерівноцінним є політичний вибір обізнаної особи та людини, яка немає жодного уявлення про соціальне управління на місцевому, національному, регіональному та геополітичному рівнях, специфіку політичних ідеологій, програм соціального розвитку тощо. В таких умовах демократичний режим ґрунтується не на розумній конкуренції свідомого вибору, а на конкуруванні засобів політичної комунікації (технологій безструктурного управління громадською думкою, що в політології прийнято називати «продукування згоди») з електоратом, від ефективності яких й залежатиме якісний корпус представницького органу.

традиційної системи ринкового господарювання, з'являються нові раніше невідомі явища та процеси [7, с. 12-13], пов'язані з безпрецедентною участю держав й наддержавних конгломератів у регулюванні економічних відносин на прогнозовано-плановій, а не на стихійно-ринковій основі¹. Симптоматичним в цьому контексті виглядають результати дослідження компанії Ernst&Young (в дослідженні взяли участь 641 компанія з 21 країни світу), згідно з яким серед одних з найбільш суттєвих ризиків для вільної роботи приватних підприємств на 2013-2014 р. Р. названий вплив урядів на їх діяльність [8].

Таким чином, можна констатувати, що на сьогоднішній день пріоритети економічного розвитку, закладені у згаданий вище Стратегії не відповідають довготривалим світовим тенденціям, які, наразі, відображають трансформації в бік скорочення свободи ринку на користь централізованого управління. Ця трансформація неодмінно має супроводжуватися зміною ідеології державного управління. Саме ідеологія має бути рушійною силою для економічних перетворень, а не навпаки. В іншому випадку, як слушно зауважує О. М. Литвинов, існує суттєвий ризик не лише відродження примітивізованих форм буття, а й суцільної криміналізації цих форм [9, с. 8]. Вочевидь на перший план в процесі вирішення економічних проблем (а так само й екологічних) як на національному, так і на геополітичному рівні виходить проблема формування нових методологічних посилок публічної організації суспільства. Відомо, що вирішити проблему на тому ж рівні світогляду на якому вона виникала, з тією ж мірою розуміння – неможливо. Відтак, абсолютно справедливо, на нашу думку, в сучасній науковій літературі низкою вчених-політологів, соціальних філософів, юристів наголошується на кризі традиційних політик, яка виражається у відсутності конфлікту ідеологій (в конструктивному його розумінні) на концептуальному рівні та переважання ідеологій-рухів в межах переважно ліберал-демократичної та соціал-демократичної філософії владарювання [10, с. 25-30; 11, р. 34-67 та ін.].

¹ Окремі аспекти новітніх моделей соціально-економіки розвитку розглядаються у працях В.М. Кирилова, С.С. Мкртчяна (концепція цивілізованої економіки), Ж. Фріско (концепція ресурсо-зорієнтованої економіки, проект «Венера») та деяких інших прогресивних науковців. Ці моделі знаходяться на стадії своєї доктринальної незавершеності, подекуди є внутрішньо-суперечливими. Однак, вже сьогодні стає очевидною потреба у виробленні альтернативних механізмів господарювання – якісно відрізняються від традиційних ринкових, що ґрунтуються на пріоритеті особистої (корпоративної) вигоди, в низці випадків – всупереч загальносоціальним інтересам, на шкоду довкіллю тощо.

Таким чином, ми переконані в тому, що на сучасному етапі розвитку нашої держави жоден з масштабних запланованих заходів у сфері економічних перетворень, розвитку освіти, медичного та соціального обслуговування, протидії злочинності не має шансів на успіх без формування чіткої концепції державного будівництва, що має ґрунтуватися на універсальній *політичній ідеології*. Саме остання є тим єднальним, системоутворюючим елементом публічного адміністрування, який в принципі здатен у *державах перехідного типу* надати йому ознак синхронності, несуперечливості, зменшити криміногенну складову, забезпечити перспективну спрямованість. Цей елемент, на жаль, протягом 90-х років минулого сторіччя було успішно та безальтернативно зруйновано, а намагання поставити питання про державну ідеології на порядок денний часто супроводжуються звинуваченням у спробі скорочення прав і свобод, тоталітаризму й інших утисках, що є, зазвичай, результатом стійких стереотипів радянського минулого. Натомість в низці випадків така критика є необґрунтованою.

Відомо, що основа будь-якої ідеології – світоглядна, філософська концепція світосприйняття, яка передбачає, перш за все, стратегічну мету, систему тактичних цілей, принципів, напрямків, методів, етапів цілеспрямованої діяльності. Відхід же від світоглядних основ державного управління, їх блокування означає відсутність цільової бази адміністрування – безцільну діяльність, яка в різні періоди й в залежності від формату політичної кон'юнктури виявляє неоднорідність, непослідовність, низьку соціальну адаптивність, суттєву кримінальну складову. Тому ігнорування проблеми державної ідеології може мати негативні наслідки для державного суверенітету в цілому. В цьому контексті слушно видається думка О. В. Крисенка, який зазначає, що якщо в Сполучених Штатах ситуація постідеологічного політичного розвитку призвела до появи та стійкого відтворення «безідеологічної політики», котру іноді намагаються маскувати під оновленість на кшталт неоальтернативи та необхідність змін (неолібералізм, ортолібералізм, неоконсерватизм, неореспубліканізм та ін.), то в Україні та й в інших пострадянських країнах ідеологічна публічна політика лише має народитися. Незважаючи на те, що на вітчизняних теренах чимало говорять про назрілі зміни... політики не осмислюють себе в політичному процесі в ідеологічних координатах... [12].

Разом з тим, є підстави вважати, що деідеологізованість освіти, всіх ланок й сфер соціального управління є не випадковістю – побічним продуктом аномії у розумінні Е. Дюркгейма, – а бажаним результатом зовнішньополітичного впливу. Не вдаю-

чись до детального аналізу джерел, методів, суб'єктів останнього, що не є безпосереднім предметом цієї статті, зауважимо лише на тому, що з урахуванням геополітичного й регіонального контексту існування України, підтримання в нашій державі низького рівня життя, поширення алкоголізації та наркотизації, надвисокого рівня злочинності (зокрема, корупції), консервації глибинних дефектів системи протидії злочинності, її замкненості та в значній мірі формалізованості і, як наслідок – хронічно нестійкої, конфліктогенної політичної ситуації є вигідним для низки суб'єктів на політичній мапі світу. Україна, як потужна інформаційно-промислова держава – це нонсенс Східно-Європейського регіону у глобально-політичній системі координат. І визнання такого стану справ не лише на доктринальному, й на практико-адміністративному рівні – є необхідною запорукою на шляху до зниження зовнішньо-політичної, а разом з нею – і економічної, залежності.

При цьому таке визнання має супроводжуватися: а) теоретичним розробленням *комплексної ідеології державного будівництва*, що передбачає системну єдність ідеологій, серед яких, на нашу думку, можливо виділити неореспубліканізм, ідеологію культурної ідентичності, антиглобалізму, екологічної, інформаційної, економічної, кримінологічної безпеки. Комплексність ідеології дозволить сприяти інституціоналізації політичних партій в Україні, якісно підвищити їх ефективність, а також ефективність реалізації представницької функції парламентом; б) програмуванням реалізації комплексної ідеології з обов'язковими пріоритетами за наступними напрямками: змістовна реформа освіти (*світоглядний пріоритет* публічного управління з урахуванням ідеологічної складової), зміна кредитної політики держави, ревізія правового статусу Національного банку України (далі – НБУ), націоналізація його активів, встановлення правових обмежень щодо розширення обсягу безготівкових розрахунків, інтенсифікація вітчизняного виробництва, й інвестиційних процесів (*економічний пріоритет*), оздоровлення населення, в тому числі й через перегляд санітарних нормативів у сфері харчування, торгівлі, політиці ціноутворення та інших обмежувальних заходів щодо алкогольної продукції, повноцінного забезпечення програм наркозамісної відновної терапії, психіатричної допомоги тощо (*медико-соціальний пріоритет*), а також комплекс інших заходів, що охоплюються змістом загальносоціального рівня протидії злочинності; в) реалізацією програмних рішень, яка, *поряд з іншим*, має супроводжуватись дотриманням зонайменше двох обов'язкових *правових умов* – прийняттям Законів України «Про

лобістську діяльність в Україні» та «Про кримінологічну експертизу нормативно-правових актів і їх проектів».

Крім політико-економічних криміногенних факторів ідеологічної природи варто звернути увагу також й на іншу групу, яка є похідною. Мова йде про залежність вітчизняної економіки від зовнішньополітичних факторів. Ці фактори виявляють свій вплив опосередковано: а) через доларизацію вітчизняної економіки й зовнішньо-кредитну заборгованість; б) необґрунтовано обмежені можливості впливу органів державної влади на діяльність НБУ, як провідного фінансового регулятора.

Доларизація економіки – проблема світового масштабу, яка не оминула й нашу державу. Однак, в контексті розбудови вітчизняної економічної систем вона загострюється перш за все через зовнішньо-кредитні зобов'язання, джерелами яких є кредити від Міжнародного валютного фонду, Світового банку, єврооблігації (євробонди), що також емітуються переважно в доларах США, ріже – в євро. Відповідно, розрахунки за кредитами мають здійснюватись виключно в іноземній валюті, яку придбати за національну – неможливо. Останній фактор повністю прив'язує національну економіку до долару США, а, відтак, й від курсу на нього. Найбільш відчутними криміногенними ефектами цього процесу є можливість «ручного» управління економікою будь-якої держави.

У зв'язку з цим, виникає питання, від якого цілком залежить обсяг економічного суверенітету та, опосередковано, стан криміногенної обстановки – хто визначає курс долара США, від якого залежить вся економіка держави – її базова соціальна підсистема? На перший погляд – відповідь очевидна: курс визначає НБУ. Однак постає інше питання: чим керується НБУ при визначенні курсу вказаної валюти? Аналіз наукової літератури з проблем валютного регулювання, а також нормативно-правової бази діяльності НБУ засвідчує наступне.

Відповідно до п. 3 Положення про затвердження офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів, затвердженого Постановою НБУ № 496 від 12.11.2003 р. офіційний курс гривні до долара США розраховується за курсом, який визначається, як середньозважений курс продавців і покупців на міжбанківському валютному ринку України, що склався за попередній робочий день, з можливим відхиленням $\pm 2\%$ [13]. Як можна бачити, в згаданому Положенні закріплено цілком прозорий ринковий принцип визначення курсу, який залежить від попиту та позиції. Однак, поза нормативним регулюванням залишається головне питання щодо механізму визначення *первинної вартості долара США*, відносно якого згодом й визначається середньозважений курс продавців і покупців на міжбанківському валют-

ному ринку України, тобто *дешевше* якої НБУ не може продавати долар США на міжбанківському ринку не залежно від співвідношення попиту та пропозиції.

До 1978 року в світовій валютній системі діяв відомий принцип так званого «золотого стандарту». І якщо при «золотому стандарті» валютні паритети визначалися шляхом співвідношення кількостей грошового металу, яким відповідали грошові одиниці, а за Бреттон-Вудською системою – ще й і співвідношення із долларом, то з 1978 року валютні паритети встановлюються на базі (тобто із врахуванням) спеціальних прав запозичень (далі – СПЗ). СПЗ являють собою міжнародні резервні кошти, які призначаються для регулювання сальдо платіжних балансів, поповнення офіційних резервів і розрахунків з Міжнародним валютним фондом. Разом з тим НБУ не оперує спеціальними правами запозичення при визначенні первинного курсу долара США до гривні. СПЗ використовуються лише для придбання іноземної валюти, жодним чином не впливаючи на визначення її внутрішнього курсу. Навпаки, відповідно до абз. «г» п. 3 згаданого вище Положення курс СПЗ встановлюється на підставі інформації про курс гривні до долара США. Тобто визначення первинного курсу національної валюти до долара США здійснюється *виключно на підставі не обумовленого правовими межами розсудом НБУ*. Ця сфера його діяльності, попри ключову роль в механізмі регулювання вітчизняної економіки на сучасному етапі, залишається утаємниченою. Спроба дати відповідь на питання: «Кому це вигідно?» – неодмінно підводить до аналізу правового статусу головного фінансового регулятора та кола суб'єктів, які мають вплив на його діяльність в цілому, а не тільки лише на формування персонального складу.

Перш за все, звернімо увагу на ч. 1 ст. 4 Закону України «Про Національний банк України», де зазначено, що НБУ є *економічно самостійним органом*, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, а у визначених цим Законом випадках – також за рахунок Державного бюджету України [14]. Згідно з ч. 3 цієї ж статті НБУ *не відповідає за зобов'язаннями органів державної влади*, а органи державної влади не відповідають за зобов'язаннями Національного банку, крім випадків, коли вони добровільно беруть на себе такі зобов'язання. Відповідно до ст. 53 цього Закону не допускається втручання органів державної влади та інших державних органів чи їх посадових та службових осіб, будь-яких юридичних чи фізичних осіб у виконання функцій і повноважень Національного банку, Ради Національного банку, Правління Національного бан-

ку чи службовців Національного банку, інакше як в межах, визначених Конституцією України та цим Законом [14]¹. Тобто НБУ є самостійним *суб'єктом господарювання*, який на власний розсуд визначає практично всі параметри функціонування вітчизняної економічної системи одним лише важелем – курсом долара США, а також широкими повноваженнями щодо управління банківською системою. При цьому навіть активи НБУ – не є власністю держави: відповідно до положень ч. 2 ст. 4 власністю держави є лише відокремлене майно НБУ, а також його статутний капітал у розмірі 10 млн грн.

Що ж до контролю за діяльністю НБУ шляхом фінансового аудиту, то відповідно до ст. 70 Закону України «Про Національний банк України» аудит річної фінансової звітності Національного банку проводиться не рідше одного разу на рік аудиторською фірмою, яка має досвід у проведенні аудиту за міжнародними стандартами аудиту. Рада Національного банку визначає аудиторську фірму для перевірки річної фінансової звітності Національного банку за поданням Правління Національного банку [Закон]. Тобто й контроль за діяльністю НБУ також замикається врешті-решт на самому НБУ.

Повертаючись до питання про суб'єктів впливу на НБУ, які *гіпотетично можуть* впливати на курс валют, то у відповідності до правового статусу НБУ, зокрема, його міжнародно-правової юрисдикції, то серед таких слід назвати центральні банки інших країн (а така можливість випливає зі змісту ст. 40 Закону України «Про Національний банк України», якою НБУ уповноважений самостійно укладати угоди з іноземними центробанками; предмет таких угод Законом не визначається) і, перш за все, – Федеральний резервний банк США, а також інших кредиторів, згаданих вище. Підкреслюючи гіпотетичність цієї тези, зауважимо, що викладені міркування є свого роду запрошенням до наукової дискусії та не мають розглядатися, як безспірні факти.

Таким чином, підсумовуючи наведене, слід зазначити, що політико-економічні фактори злочинності в Україні мають двоєдине походження: по-перше, – фундовані деідеологізованістю політичної сфери, роздробленістю, непослідовністю та суперечливістю реалізації програм державного розвитку, що не дозволяє

¹ В Законі України «Про Національний банк України» меж втручання органів державної влади в діяльність НБУ не встановлено, так само як і в Конституції України. Тому формулювання «...інакше як в межах, визначених Конституцією України та цим Законом» є погано визначеним, неконкретним, що не дозволяє в повній мірі та ефективно контролювати діяльність НБУ.

витримувати єдину стратегію загальнонаціонального поступу з урахуванням екологічної, економічної, інформаційної, кримінологічної безпеки; по-друге, – суттєвими прогалинами правового регулювання діяльності головного фінансового та валютного регулятора, відсутністю реальних механізмів ефективного впливу на його політику, що обумовлює можливість використання його потенцій суб'єктами зовнішньополітичного фінансового впливу на шкоду національним інтересам. Означені деструктивні елементи у вітчизняній економічній системі відіграють суттєву криміногенно детермінуючу роль найвищого рівня детермінації, що й зумовлює потребу у виробленні спеціалізованої політико-кримінологічної теорії загальносоціальної протидії злочинності, яка традиційно у вітчизняній науці обходиться стороною та «віддається на відкуп» фахівцям в інших галузях знань. Натомість, як продемонструвало наше дослідження, без її розроблення та реалізації на міждисциплінарній основі зі специфікацією до антикримінальної діяльності, жоден з превентивних заходів та жодна приватно-кримінологічна теорія не матиме суттєвого рівня ефективності, неситиме локальний, а не системний характер.

Список використаних джерел:

1. Пинзеник В. Коні не винні, або реформи чи їх імітація / В. Пинзеник. – К. : Академія, 1998. – 127 с.
2. Лановой В. Т. Рынок и воспроизводство / В. Т. Лановой. – К. : Наук. думка, 1992. – 228 с.
3. Мочерний С. Економічний суверенітет України та шляхи його досягнення / С. Мочерний. – К. : Знання України, – 1994. – 193 с.
4. Пахомов Ю. Посткомуністична «буржуазія» як загроза цивілізованого ринку / Ю. Пахомов // Політична думка. – 1995. – №1. – С. 37 – 49.
5. Єрохін С. Структурна трансформація національної економіки: теоретико-методологічний аспект / С. Єрохін. – К. : Світ знань, 2002. – 246 с.
6. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів / Авт. упоряд.: Г. О. Андрощук, І. Б. Жилиєв, Б. Г. Чижевський, М. М. Шевченко. – К. : Парламентське вид-во, 2009. – 632 с.
7. Кириллов В. Н. Цивилизованная экономика как альтернатива рыночной и ее частичные правовые аспекты (критико-исследовательский очерк) / В. Н. Кириллов, С. С. Мкртчян // Российское предпринимательство. – 2002. – № 5 (29). – С. 12-17.
8. Сыченко Е. 10 основных рисков для бизнеса в ближайшие два года / Е. Сыченко // Forbes Украина. – 12 марта 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/nation/1349183-10-osnovnyh-riskov-dlya-biznesa-v-blizhajshie-dva-goda>.
9. Литвинов О. М. Про концепцію правового економізму Річарда Познера (філософсько-культурологічне роздумування на тлі деяких проблем сучасної України) / О. М. Литвинов // Вісник Луганського держав-

- ного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2012. – Вип. 1 (58). – С. 5-18.
10. Шварцменталь Дж. Идеология и политика / Дж. Шварцменталь. – Х. : Гуманитарный Центр, 2009. – 310 с.
11. Rawls J. The Law of Peoples, with «The idea of Public Reason Revisited» / J. Rawls. – Cambridge: Harvard University Press, 2001. – 199 p.
12. Крисенко О. Головна ідея неореспубліканізму це повернення до «втраченого раю» / О. Крисенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dialogs.org.ua/ru/dialog/page114-1721.html>.
13. Положення про затвердження офіційного курсу гривні до іноземних валют та курсу банківських металів: Постанова НБУ № 496 від 12.11.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1094-03>.
14. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page>.

Стаття надійшла до редакції 23.04.2013
